

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΑ

Η ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ

Καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς τὴν Γαλλίαν συνεχίζεται, κατὰ τύπους τουλάχιστον, τὸ καθεστὼς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Οἱ δύο βουρβόνοι, Λουδοβίκος ΙΕ΄ καὶ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄, τῶν ὁποίων ἡ βασιλεία πληροῖ τὸν αἰῶνα, εἶναι ἀπόλυτοι μονάρχαι ἀσκούντες προσωπικὴν διοίκησιν. Ἐπίσης τὸ περιβάλλον των, τὰ κρατικὰ ὄργανα, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς ἀπολυταρχίας.

Ἄλλ' ἡ πίστις εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν εἶχε κλονισθῆ ἤδη ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ΄ καὶ ἡ διάστασις μεταξὺ βασιλείας καὶ λαοῦ εὐρύνεται ἔνεκα τῶν μεγάλων σφαλμάτων τῆς νέας βασιλείας.

Ἡ ἔλλειψις διορατικότητος ἐκ μέρους τῶν κυβερνώντων δημιουργεῖ σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλην ἔντασιν, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας κρίσεις τῆς ἱστορίας, τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Ι. Η ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ

Ο ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΥΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΤΗΣ ΟΡΛΕΑΝΗΣ

Ἐπὶ τοῦ θρόνου πενήκοντα ἔννεα ἔτη (1715 - 1774). Ἡ βασιλεία του λοιπὸν εἶναι ἡ μακροτέρα μετὰ τὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Ἀνηλικιότητος καὶ ἀντιβασιλεία τοῦ δουκὸς τῆς Ὀρλεάνης (1715 - 1723) καὶ Προσωπικὴ διοίκησις ἀπὸ τοῦ 1723.

Ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ εἶχε φροντίσει νὰ ὀρίσῃ διὰ διαθήκης ἀντιβασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Φίλιππον τῆς Ὀρλεάνης ἀλλὰ τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν ἔδιδεν εἰς συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἡ φατρία τῶν εὐνοουμένων του. Τὸ ἀνώτατον ὅμως δικαστήριον τῶν Παρισίων ἠκύρωσε τὴν διαθήκην καὶ ὁ δούξ ἀνηγορεύθη ἀντιβασιλεὺς χωρὶς περιορισμόν.

Ἐπὶ τοῦ Φίλιππου, δούξ τῆς Ὀρλεάνης, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ὀνομαστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ἐπώνυμον Régent (ἀντιβασιλεὺς), ἦτο ἄνθρωπος εὐφυής, μὲ ζωηρὰν ἀντίληψιν, ἄμεμπτον ἀνατροφὴν

καὶ κομψοὺς τρόπους. Οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως εἶχον διασύρει τὰ προσόντα του καὶ κατώρθωσαν, νὰ τὸν παρουσιάσουν ὡς ὀλίγον σοβαρὸν ἄνθρωπον. Τὸ χειρότερον ὅμως ἦτο, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ὅλης τῆς γενεᾶς του ἐβάρυνον αἱ ἁμαρτίαι τῆς προηγουμένης βασιλείας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχεν ἀφήσει τεράστιον χρέος, τὸ ὁποῖον ἐξωγκώνετο διαρκῶς ἐκ τοῦ ἐτησίου ἐλλείμματος τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ἡ κατάσταση τῶν οἰκονομικῶν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγίνετο περισσότερον ἀπελπιστική. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βαρύτερα χρέη τοῦ παρελθόντος ὁ προϋπολογισμὸς ἐσημείωνεν 69 ἑκατομμύρια ἔσοδα, 147 ἔξοδα.

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΛΑΣ

Πολλοὶ συνεβούλευσαν εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τὴν χρεωκοπίαν. Ἐκεῖνος προετίμησε νὰ δοκιμάσῃ τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον προέτεινεν ὁ σκῶτος οἰκονομολόγος Λὰς (Law).

Ὁ Λὰς, ἀποκτήσας τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Ἀντιβασιλέως, ἐφήρμοσε πρώτην φορὰν εἰς εὐρείαν κλίμακα τὴν χρῆσιν τοῦ χαρτονομίσματος. Ἡ ιδιόκτητος τράπεζά του, ἡ ὁποία εἶχεν ἐργασθῆ με ἐπιτυχίαν, ὠνομάσθη τὸ 1718 Βασιλικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία ἐξέδωκε χαρτονομίσματα με ὑποχρεωτικὴν κυκλοφορίαν. Ὁ Λὰς ἐδημιούργησε τὴν Δυτικὴν Ἐταιρείαν με κεφάλαιον 100 ἑκατομμυρίων διηρημένον εἰς 20.000 μετοχὰς τῶν 500 φράγκων, ἐξηγόρασε τὸ προνόμιον τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν κοπὴν τῶν νομισμάτων, τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν καὶ τὴν ἐνοικίασιν τῶν ἀγροκτημάτων. Τέλος τῷ 1719 ἐξέδωκε δάνειον διὰ λογαριασμὸν τῶν ἑταιρειῶν. Διὰ τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ ὑπέσχετο νὰ ἀποσβέσῃ βαθμιαίως τὰ χρέη εἰς τοὺς πιστωτὰς τοῦ δημοσίου.

Ἡ ἐπιχείρησις, μετὰ ἐντυπωσιακὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἀρχὴν, κατέληξεν εἰς καταστροφὴν, κυρίως διότι δὲν εἶχεν ἀπόθεμα εἰς μέταλλον ἀπέναντι τοῦ χαρτονομίσματος. Ὁ Λὰς ἐδραπέτευσεν ἀφήνων χάος ὀπισθὲν του.

II. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΕ'

Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ

Ἐνηλικιωθεὶς ὁ Λουδοβίκος τὸ 1723 ἄφησε τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη εἰς τοὺς πρωθυπουργοὺς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ πενήκοντα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν (1723-1774), δὲν ὑπέ-

βαλε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν κόπον νὰ σκεφθῆ περὶ τῶν προβλημάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ ἢ τῆς διοικήσεως, πεπεισμένος ἐκ τῶν προτέρων ὅτι αὐτὰ εἶναι ἄλυτα. Σκληρός, φιλάργυρος, σκώπτῃς ἐκ μικρᾶς ἡλικίας, οὐδέποτε ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῆ σοβαρῶς. Οὔτε ἐσκέφθη, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρεώσεις. Ἐφρόντιζε μόνον πῶς νὰ ζῆ ἀνετώτερον.

Ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας κατέπεσεν ἠθικῶς καὶ τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας ἤγον καὶ ἔφερον εὐνοούμενοι καὶ εὐνοούμεναι. Τὰ οἰκονομικὰ ἐξηρθρώθησαν τελείως διὰ τῆς ἀκαταλογίστου σπατάλης τῆς αὐλῆς, διὰ τῶν πολεμικῶν ἐξόδων καὶ τῆς κακῆς διαχειρίσεως, ἐνῶ τὸ γόητρον τῆς Γαλλίας κατέπεσεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τοὺς πολέμους, ἰδίως διὰ τῆς ἀπώλειας τῶν ἀποικιῶν.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἐνίοτε στιγμὰς νηφαλιότητος, συνησθάνετο τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Περὶ τῶν ὑπουργῶν του ἔλεγεν, ὅτι θὰ καταστρέψουν ἀσφαλῶς τὸ κράτος διὰ τῆς κακῆς διοικήσεως. Ἄλλὰ προσέθετε «θὰ διαρκέσῃ ἐν τούτοις ὅσον ζῶμεν ἡμεῖς». Διὰ τοῦτο ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν φράσιν : «Après moi le déluge».

Ο ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ ΦΛΕΡΥ

Μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν τῆς πρώτης εἰκοσαετίας διακρίνεται ὁ καρδινάλιος **Φλερὺ** (Fleury). Χρηματίας διδάσκαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' ἦτο ἑβδομήκοντα τριῶν ἐτῶν, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν. Δεξιός, μετριόφρων καὶ ὑποχρεωτικός, ἠρνήθη νὰ δεχθῆ τὸν τίτλον τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ἀντικατέστησε τὴν προσωπικὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων του διὰ μιᾶς πολιτικῆς ἐθνικῆς ἀνορθώσεως, στηριζομένης ἐπὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης.

Ἡ συνετὴ αὐτῆ διοικήσις ηὔξησε τὴν εὐμάρειαν. Κατεσκεύασε νέας ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι διηκούλυναν τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Φλερὺ ἡ Γαλλία εἶχεν ὀρθοποδήσει καὶ θεραπευθῆ. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπεβάλλετο ὡς διαιτητῆς καὶ ἡ διοικήσις τοῦ καρδινάλιου ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς καλὰς σελίδας τῆς βασιλείας.

Η ΑΥΛΗ, ΑΙ ΕΥΝΟΟΥΜΕΝΑΙ

Μετὰ τὸν θάνατόν του οὐδεμία κυβέρνησις ἔστερεώθη. Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἔζησεν εἰς τὴν ἀπραξίαν καὶ τὴν φιλαυτίαν. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια δὲν ἔχει ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι,

πρὸ πάντων αἱ εὐνοούμεναι. Ὁ Λουδοβίκος εἶχε κατὰ καιροῦ διαφόρους. Αἱ πρῶται, ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, παρεκίνουν αὐτὸν εἰς τὴν δρασιν. Προετίμησε μίαν ἀσπὴν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν **Μαρκησίαν ντὲ Πομπαδοῦρ** (Marquise de Pompadour), ἑξαιρετικῆς πραγματικῶς καλλονῆς. Μορφωμένη, ἐπιτηδεῖα καὶ πολὺ φιλόδοξος, ἐξουσίαζεν ἐπὶ δεκαεπτά εἴτη τὸν βασιλέα καὶ δι' αὐτοῦ τὴν Γαλλίαν, ἐκτιμωμένη ἀπὸ τοὺς λογοτέχνας καὶ τοὺς καλλιτέχνας, τοὺς ὁποίους ἐπροστάτευσε, μισουμένη ὅμως ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ τὴν σπατάλην της.

Προσπάθειαι ἀνορθώσεως δὲν ἔλειψαν καὶ κατὰ τὰ σκοτεινότερα εἴτη τοῦ Λουδοβίκου, χωρὶς νὰ καταλήξουν εἰς σοβαρὰ ἀποτελέσματα. Ὁ «πολυαγάπητος», ὅπως τὸν ὠνόμασεν ὁ λαὸς τὸν καιρὸν μιᾶς ἀσθενείας του κατὰ τὴν νεότητα, ἀπέθανε μισούμενος ὑπὸ πάντων.

III. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ΄

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ΄ — ΜΑΡΙΑ ΑΝΤΩΑΝΕΤΤΑ

Ἀνακουφισθεὶς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ΄ ὁ λαὸς ἐστήριξεν ἐλπίδας εἰς τὸν διάδοχόν του, ἀπὸ τὸν ὁποῖον περιέμενε νέας πράξεις.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ (1774-1792), ἕγγονος τοῦ προκατόχου, ἡλικίας εἴκοσιν ἐτῶν, ἦτο δημοφιλὴς διὰ τὰς ἀρετὰς τῆς ἰδιωτικῆς του ζωῆς, τὴν ἀγνότητα τῶν ἠθῶν, τὴν καλωσύνην καὶ τὴν τιμιότητα. Ὁ νέος βασιλεὺς εἶχε πράγματι ἀγαθὴν ψυχὴν, ἀλλὰ οὐδέποτε κατόρθωσε νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἐδυσκολεύετο νὰ λαμβάνῃ ἀποφάσεις μόνος καὶ ἐπηρεάζετο πολὺ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του.

Ἡ **Μαρία Ἀντωνέττα** (Marie Antoinette), ἡ σύζυγός του, κόρη τῆς αὐτοκρατορίας Μαρίας Θηρεσίας, δὲν εἶχε τὸ πολιτικὸν ἐνστικτὸν ἐκείνης. Εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν δὲν εἶχεν ἀποκτήσει σοβαρότητα, ἠγάπα τὰ παιγνίδια καὶ τὰ ἔξοδα καὶ εἰρωνεύετο τὴν ἐθιμοτυπίαν, διὰ νὰ μὴ ὑποβάλλεται εἰς κόπους. Νεαρά, εὐειδής, ζωηρά, εἶχε μεταφέρει τὸν ἐλαφρὸν καὶ ἀφελῆ βίον τῆς Βιέννης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀσύμφωνος πρὸς τὰ ἠθῆ τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἐνδιεφέρετο περισσότερο διὰ τὰς διασκεδάσεις, τὸ χαρτοπαίγνιον καὶ τὸ θέατρον, παρὰ διὰ τὴν πολιτικὴν. Συνήθιζεν ὅμως νὰ ὑποστηρίξῃ μετ' ἐπιμονῆς τοὺς εὐνοουμένους της καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως εἰς κρισίμους στιγμὰς.

Δὲν εἶχε πολλὰς συμπαθείας εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι οἱ ἀντίπαλοι τῆς γαλλοαυστριακῆς συμμαχίας ἦσαν κακῶς διατεθειμένοι πρὸς αὐτήν, τὴν διέσυρον διὰ παντὸς μέσου, ὥστε ὁ λαὸς νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὴν ὠνόμαζον «austriechienne» ἢ «madame veto».

ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ

Μετὰ τὴν γενικὴν ἐξάρθρωσιν ἐπὶ τῆς προηγουμένης βασιλείας ἦτο κοινὴ καὶ διάχυτος εἰς τὴν χώραν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀνορθώσεως. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὸ κυβερνητικὸν πρόβλημα τῆς Γαλλίας ἀπετέλει τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας.

Ἡ πίεσις τῆς κοινῆς γνώμης ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ λάβῃ μεταρρυθμιστὰς ὑπουργοὺς. Ἐξ αὐτῶν πρῶτος ὁ Τουργοί, διορισθεὶς γενικὸς ἐλεγκτῆς, δηλαδὴ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, προσεπάθησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ οἰκονομικὰ διὰ περιστολῆς τῆς σπατάλης καὶ, ἀκολουθῶν τὰς θεωρίας τῶν φυσιοκρατῶν, ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις. Κατήργησε τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἠθέλησε νὰ καθιερώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας διὰ τῆς καταργήσεως τῶν συντεχνιακῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀγγαρείας. Ἐσχεδίαζε μάλιστα νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν συνεργασίαν ἔθνους καὶ βασιλέως. Ἐπεδοκιμάσθη ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους, ἀλλ' ἀνετράπη διὰ τῆς ραδιουργίας τῶν προνομιούχων (1776).

Ἄλλοι ὑπουργοὶ ἐπεχείρησαν νὰ λάβουν ἀνθρωπιστικὰ ἢ φιλελεύθερα μέτρα, νὰ διοργανώσουν τὸν στρατὸν διὰ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς μορφώσεως, κατεσκεύασαν στόλον, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν ἐνδόξως ὑπὲρ τῶν Ἀμερικανῶν.

Ὁ Νέκερ (Necker), διαπρεπὴς τραπεζίτης, κληθεὶς τὸ 1776 νὰ διευθύνῃ τὰ οἰκονομικὰ, ἐπεχείρησε νὰ λάβῃ ριζικώτερα μέτρα. Ἐξέδωκε διάφορα δάνεια καὶ ἀκολουθῶν τὰς ἰδέας τοῦ Τουργοί ἐδημιούργησε τὰς ἐπαρχιακὰς συνελύσεις, διὰ νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὸν βασιλέα.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ προσπάθειαι καὶ αἱ ἀγαθαὶ προθέσεις ναυαγοῦν πρὸ τῆς συστηματικῆς ἀνειδράσεως τῶν προνομιούχων τῆς αὐλῆς, ἀφήνουσαι πικρίαν καὶ ἀγανάκτησιν παρὰ τῷ λαῷ. Ἀλλὰ τοιοῦτοτρόπως ἐτοιμάζεται τὸ ἔδαφος διὰ ριζικωτέραν ἐκκαθάρισιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ο ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας Λουδοβίκου ΙΔ' ἐκλονίσθη τὸ κῦρος τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἔγιναν καταφανέστερα τὰ τρωτὰ τοῦ καθεστῶτος, ὅπως εἶχε κληρονομηθῆ ἀπὸ τοὺς μέσους χρόνους.

Μεταξὺ κυβερνόντων καὶ λαοῦ εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ μακροῦ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐγένετο διαρκῶς βαθύτερον. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς διεδόθησαν εἰς πλατύτερα στρώματα αἱ νέαι ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναπτυχθῆ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἀξιόλογοι συγγραφεῖς, τὸ περισσότερον Γάλλοι, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν φιλοσόφους καὶ οἰκονομολόγους, διεφώτισαν τὸν λαὸν προσπαθοῦντες νὰ ἀπαλλάξουν αὐτὸν ἀπὸ τὰς παραδεδομένας προλήψεις καὶ νὰ διαδώσουν λογικῶς καὶ πραγματικῶς ὀρθὰς γνώσεις. Συγχρόνως κατέκριναν τὰ τρωτὰ καὶ τὰ παράλογα τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος. Διὰ τοῦτο, τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ διαφωτισμοῦ.

Κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἦσαν πλὴν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν οἰκονομολόγων πολλοὶ ἀνεπτυγμένοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Ἐπίσης πολλοὶ κληρικοὶ καὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὅπως π. χ. ὁ Κονδορσέ (Condorcet), ἀνήκων εἰς τὴν ἀνωτάτην κοινωνικὴν τάξιν, ἦτο ἀπὸ τοὺς πρῶτους δημοκρατικοὺς τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Λαφαγιέτ (La Fayette), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἀμερικανῶν.

Οἱ μεταρρυθμισταὶ εἶχον κοινὸν γνώρισμα, ὅτι ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Γαλίαν μεταρρυθμίσεις κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς raison, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν γαλλικὴν. Ἄλλ' ὑπῆρχον δύο τάσεις. Οἱ μὲν ἤθελον, μένοντες πιστοὶ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἀπεριορίστου βασιλείας, νὰ μεταρρυθμίσουν τὴν διοίκησιν, νὰ ἐνό-

X. Θεοδώριδου — Α. Λαζάρου

ποιήσουν τοὺς νόμους, νὰ καθιερώσουν τὴν ἰσότητα τῆς φορολογίας καὶ νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν τοῦ χωρικοῦ. Οἱ ἄλλοι ἐκτὸς τῆς διοικητικῆς, δικαστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναμορφώσεως ἤθελον πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον νὰ δίδῃ εἰς τὸν λαὸν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οἱ τελευταῖοι ἠκρολύθησαν τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων καὶ εἶχον ὡς πρότυπον τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα καὶ τὸ πρόσφατον ἀμερικανικόν. Ὡς πρότυπα εἶχον τὸν παραδειγματικὸν διὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς πολιτικὸν βίον τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τῶν πολιτῶν νὰ ψηφίζουν τοὺς νόμους καὶ νὰ μὴ συλλαμβάνωνται ἄνευ λόγου (Habeas corpus). Τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας καὶ ἐγκαθίδρου-
Αὐτῆς δημοκρατίας ἐζήτουν πολὺ ὀλίγοι κατ' ἀρχάς.

Οἱ Φιλοσοφοί

Οἱ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνεγινώσκοντο μὲ πολλὴν ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκτησε διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν μεγαλυτέραν. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς δὲν ἦσαν πλέον ποιηταὶ ἢ καθαροὶ λογοτέχναι ἀλλ' ἐπραγματεύοντο κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα. Κατέκρινον αὐστηρῶς τὸ κρατοῦν πολιτειακὸν σύστημα καὶ διέδιδον τὰς νέας περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ιδέας.

Πατρὶς τῶν νέων ἦ, ὅπως ἔλεγον τότε, τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν, ἦτο ἡ Ἀγγλία. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648 εἶχε γεννηθῆ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ (σελ. 119) καὶ οἱ ἀγγλοὶ φιλόσοφοι, ἰδίως ὁ περίφημος Τζὼν Λόκ (John Locke, 1632 - 1704) ἐδίδαξαν, ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι φύσει ἐλεύθερος καὶ ἔχει ἀναφαίρετα δικαιώματα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι παραχωροῦν τὴν ἀπαιτουμένην ἐξουσίαν εἰς τὸ κράτος, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ δικαιώματά των. Μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνώντων ὑπάρχει εἶδος συμβολαίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβοῦν οἱ κυβερνηταί. Αὕτῃ εἶναι ἡ θεωρία τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου. Ἐὰν ὁμως τὸ κράτος, ἀντὶ νὰ προστατεύσῃ, παραβιάζῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν πολιτῶν συμβόλαιον διαλύεται καὶ οἱ πολῖται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαναστατήσουν. Τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον δικαίωμα ἀντιστάσεως.

Ἡ ἐκκλησία εἶναι κατὰ τὸν Λὸκ ἐκούσιος συνεταιρισμὸς τῶν ἀνθρώπων νὰ λατρεύουν δημοσίᾳ τὸν Θεόν, ὅπως κρίνουν αὐτοὶ θεάρεστον καὶ σύμφορον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των. Τὸ κράτος εἶτε ἄλλη ὀργάνωσις δὲν δικαιούται νὰ ἐπιβάλη βιαίως ὠρισμένον δόγμα οὔτε ὠρισμένον τύπον λατρείας. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀνεξίθρησκείας (tolérance). Οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι ἐδίδασκον, ὅτι ὅλαι αἱ θρησκεῖαι ἔχουν κοινὰς καὶ θεμελιώδεις δοξασίας, τὴν πίστιν εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν πράξεων. Τὸ σύνολον τῶν κοινῶν αὐτῶν δοξασιῶν εἶναι ἡ φυσικὴ θρησκεία. Ἐν γένει οἱ σοφοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν πιστεύουν εἰς τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς φύσεως, ὅτι δηλαδή οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι πολὺ σοφώτεροι καὶ εὐεργετικότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίνους. Διὰ τοῦτο τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία πρέπει νὰ ἀφειθοῦν ἐλεύθερα, διὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Οἱ προστατευτικοὶ καὶ περιοριστικοὶ νόμοι τῶν ἀνθρώπων βλάπτουν μόνον ἀντὶ νὰ ὠφελήσουν.

Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν γενεάν τῶν γάλλων φιλοσόφων ἀνήκουν δύο ὀνομαστοὶ συγγραφεῖς, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ.

ΒΟΛΤΑΙΡΟΣ (1694 - 1778)

Ὁ Βολταῖρος (Voltaire), καταγόμενος ἀπὸ πλουσίαν ἀστικὴν οἰκογένειαν, εἶχε σπουδάσει εἰς σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Νέος ἀκόμη ἐφιλονίκησε μὲ ἓνα εὐγενῆ, ὃ ὅποιος τὸν ἐξυλοκόπησε καί, ὅταν ἐζήτησε δικαιοσύνην, τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὴν Βαστίλλην. Ὅταν ἀπελύθη, ἐθεώρησε καλὸν κατὰ συμβουλήν φίλου νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Βολταῖρος μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἔμεινε τρία ἔτη. Ἡ διαμονὴ αὕτη εἰς τὴν φιλελευθέραν καὶ προηγμένην χώραν τῶν Ἀγγλοσαξόνων εἶχε βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανοίας του. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Γαλλίαν ἐδημοσίευσε τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστολὰς (Lettres philosophiques), ἐκθειάζων τὰ πολιτικὰ ἥθη καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀγγλων καὶ κατὰ τὸν μακρὸν βίον του

Βολταῖρος.

ἀνέπτυξε δραστηρίαν συγγραφικὴν δρασίαν, ἀπέκτησεν πανευρωπαϊκὴν φήμην καὶ ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν.

Ὁ Βολταῖρος ἦτο τολμηρὰ καὶ πολυμερῆς διάνοια, συγγραφεὺς γλαφυρός, πολυμαθὴς καὶ εὐφυολόγος, ὄχι ὅμως πάντοτε βαθύς. Διέπρεψεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, ὡς ἐπικός ποιητὴς καὶ δραματογράφος, ὡς μυθιστοριογράφος, ὡς σατιρικός, ὡς φιλόσοφος καὶ κριτικός, ὡς ἱστορικός καὶ μαθηματικός. Κατὰ βάθος ὁ Βολταῖρος δὲν ἦτο δημοκρατικῶν διαθέσεων οὔτε εἶχε ζωηρὸν πολιτικὸν ἐνδιαφέρον. Ἦθελε μόνον γὰ καταργήσῃ τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα τῆς ἀπολυταρχίας, τὴν θανατικὴν ποινὴν καὶ τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας καὶ ἐπολέμησε σφοδρότατα τὴν μισαλλοδοξίαν.

ΜΟΝΤΕΣΚΙΕ (1689-1755)

Ὁ Μοντεσκιέ (Montesquieu) εἶχε γίνει γνωστὸς μὲ τὰς Περσικὰς ἐπιστολάς (Lettres persanes, 1721), εἰς τὰς ὁποίας ἐσατίρισε τὰ ἥθη τῶν εὐγενῶν καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν κυβερνώντων. Ἀργότερα μὲ τὸ ὄνομαστὸν του ἔργον, τὸ Πνεῦμα τῶν Νόμων (L'esprit des lois, 1748) ἐπραγματεύθη συστηματικῶς καὶ μὲ ὀξύνοϊαν τὰς νέας περὶ κράτους θεωρίας. Ἀπῆτησε τὴν διαίρεσιν τῶν ἐξουσιῶν εἰς τρεῖς, τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν. Ὁ Μοντεσκιέ ἦτο ἀπὸ τοὺς ἐμβριθεστάτους συγγραφεῖς τοῦ αἰῶνος καὶ ἡ ἐπίδρασίς του ὑπῆρξε γονιμωτάτη.

Μοντεσκιέ.

ΟΙ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΣΤΑΙ

Ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ ἦσαν κατὰ βάθος μοναρχικοὶ καὶ ἀριστοκρατικοί. Δὲν ἐπεζήτουν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστώτος, ἀλλ'

ἀπλῶς τὴν μεταρρύθμισίν του. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἐμφανισθῇ νέα γενεὰ φιλοσόφων, ἡ ὁποία ἦτο ἐπαναστατικώτερα καὶ ἐζήτει ριζικώτε-
ραν ἀνατροπὴν. Εἰς τὴν γενεάν αὐτὴν ἀνήκουν λόγιοι καὶ συγγραφεῖς,
οἱ ὁποῖοι περιστοιχίζουν τὸν Diderot καὶ ὀνομάζονται διὰ κοινοῦ ὀνό-
ματος Ἐγκυκλοπαιδισταί, διότι συνειργάσθησαν εἰς τὸ
ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῆς ἐποχῆς.

Ὁ Διδερώ (Diderot, 1713 - 1784) κατήγετο, ὅπως ὁ Βολταῖ-
ρος, ἀπὸ τὴν ἀστικήν τάξιν καὶ εἶχε σπουδάσει, ὅπως ἐκεῖνος, εἰς σχο-
λὴν Ἰησουϊτῶν. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Παρισίους ἔζη μὲ κόπον ἀπὸ ἰδι-
ωτικὰς παραδόσεις καὶ ἐκδοτικὰς ἐργασίας. Περὶ τὸ μέσα τοῦ αἰῶνος
ἄνελαβε τὴν ἐκδοσιν μεγάλου ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ μὲ συνεργα-
σίαν πολλῶν λογίων. Τὸ ἔργον εἶχε σκοπὸν νὰ δώσῃ ἐπισκόπησιν τῶν
ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς του. Εἰς τὴν
σύνταξιν συνειργάσθησαν πολλοὶ ἐπαναστατικοὶ συγγραφεῖς καὶ τὸ
ἔργον ἔγινε πολεμικὸν ὄργανον τῶν φιλοσόφων καὶ νεοϊδεατῶν. Ὁ
κυριώτερος συνεργάτης του, ὁ μαθηματικὸς Δαλαμπέρ (D'Alembert),
ἔγραψε τὸν πρόλογον, ὁ ὁποῖος ἐξετιμήθη πολὺ. Ἡ ἐκδοσις τοῦ ἔργου
ἀπηγορεύθη ἐπανειλημμένως. Ἀλλ' ἡ Ἐγκυκλοπαιδεία ἦτο ἐμπορικὴ
ἐπιχείρησις, διὰ τὴν ὁποίαν ἐνδιεφέροντο βιβλιοπῶλαι καὶ πολλοὶ εὐ-
γενεῖς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκδοσις ἐπανελήφθη, μὲ τὴν συνδρομὴν μάλιστα
τῆς κυρίας Πομπαδούρ, καὶ συνεπληρώθη. Εἰς τοὺς τελευταίους τό-
μους συνειργάσθησαν συγγραφεῖς ριζοσπαστικώτεροι, ὁ Ἑλβέτιος
(Helvetius) καὶ ὁ βαρῶνος Χόλμπαχ (Holbach), οἱ ὁποῖοι ἐκλινον
εἰς τὸν ὕλισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀθεΐαν. Ἡ ἐγκυκλοπαιδεία ἐξεδόθη ἀπὸ
τοῦ 1751 - 1772 καὶ προῆλθε τοιοῦτοτρόπως ἡ Μεγάλη Ἐγκυ-
κλοπαιδεία (Grande Encyclopédie), τὸ μνημειῶδες ἐπιστημονι-
κὸν ἔργον τοῦ 18ου αἰῶνος.

ΡΟΥΣΣΩ (1712-1778)

Φήμην μεγάλου συγγραφέως εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τοὺς αὐτοὺς
χρόνους ὁ Ρουσσῶ (Jean Jacques Rousseau). Υἱὸς ὠρολογοποιοῦ
τῆς Γενεύης, δὲν ἔλαβε συστηματικὴν μόρφωσιν. Ὀνειροπόλος καὶ
συναισθηματικὸς, εἶχε πολλὰς περιπετείας καὶ ἐξήσκησε διάφορα ἐπαγ-
γέλματα, τοῦ μουσικοῦ, οἰκοδιδασκάλου, θαλαμηπόλου. Ἐπομένως δὲν
εἶχε λόγους νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν τάξιν τῆς
κοινωνίας. Εἰς τὸ κύριον ἔργον του, τὸ Κοινωνικὸν Συμβό-

λαϊον (Contrat Social, 1762) λέγει : « Ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐλεύθερος καὶ πανταχοῦ εἶναι σιδηροδέσμιος. Ἡ κοινωνία εἶναι ἄδικος, διότι δίδει περισσότερα δικαιώματα εἰς τοὺς προνομιούχους ». Ὁ Ρουσσὸ δὲν ἤθελε νὰ ὀργανώσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τὸ ἀγγλικὸν πρότυπον, ἐπειδὴ ἐφρόνει, ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἔχουν φαινομενικὴν μόνον ἐλευθερίαν. « Οἱ ἄνθρωποι, ἔλεγε, πρέπει νὰ νομοθετοῦν ἀπ' εὐθείας συνεργόμενοι οἱ ἴδιοι, ὅπως ἐγένετο εἰς τὰς ἀρχαίας πολιτείας, διότι ἡ κοινὴ βούλησις ζητεῖ πάντοτε τὸ ἄριστον ». Ὁ Ρουσσὸ πιστεύει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη φύσει ἀγαθός, ἀλλὰ διέφθειρεν αὐτὸν ὁ πολιτισμός. Διὰ νὰ διορθωθῶμεν, διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν παλαιὰν ἀθωότητα, πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν φύσιν.

Ὅταν ἐξεδόθη τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον, τὸ δικαστήριον τῶν Παρισίων εἶχε καταδικάσει ἄλλο ἔργον του, τὸν Αἰμίλιον, καὶ εἶχε διατάξῃ τὴν σύλληψιν τοῦ συγγραφέως του. Ἄλλ' ὁ Ρουσσὸ ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ὁ Αἰμίλιος εἶναι τὸ ὄνομαστὸν παιδαγωγικὸν σύγγραμμα τοῦ Ρουσσώ, εἰς τὸ ὁποῖον διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὰς φυσικὰς τάσεις τοῦ παιδὸς καὶ κατ' αὐτὰς νὰ ρυθμίσωμεν τὴν ἀγωγὴν του. Ὁ Αἰμίλιος ἐξετιμήθη ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην. Γενικῶς, ἦτο ἀξιολογωτάτη ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ρουσσώ. Οἱ ριζοσπαστικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας εἶχον γνώμας καὶ φράσεις του εἰς τὰ χεῖλη, ἐνῶ ὁ συναισθηματικὸς καὶ ὄνειρώδης συγγραφικὸς τρόπος του προ-παρεσκεύασε τὸν ρωμαντισμὸν τοῦ 19ου αἰῶνος.

ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ

Αἱ γνώμαι περὶ πλούτου τῶν λαῶν καὶ τῆς διοικήσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους ἠλλάξαν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Οἱ συγγραφεῖς, οἱ πραγματευθέντες τὰ ζητήματα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἦσαν ἰδίως γάλλοι καὶ ὠνομάσθησαν Οἰκονομολόγοι.

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπίστευον, ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας συνίσταται εἰς τὸ ποσὸν τοῦ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντος χρυσοῦ καὶ μέσον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ χρυσοῦ ἐθεώρουν τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Τὸν 18ον αἰῶνα ὁ γάλλος Κουέσνεϊ (Quesnay) ἐδίδαξεν, ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ πλούτου, διότι καλλιεργουμένη παράγει πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ εἶναι οἱ γεωργοί. Πτωχοὶ γεωργοί, ἔλεγε, πτωχὸν κράτος, πτωχὸν κράτος, πτωχὸς βασιλεύς. Οἱ ὄπαδοὶ τῆς

θεωρίας ταύτης ὠνομάσθησαν φυσιοκράται. Ὁ Γκουρναι (Gougnay) πάλιν ἐδίδαξεν, ὅτι ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν εἶναι ἐπιβλαβὴς καὶ ἀπήτησε τελείαν ἐλευθερίαν παραγωγῆς καὶ ἐμπορίου «laisser faire, laisser passer».

Τὰς θεωρίας αὐτὰς ἐσυστηματοποίησεν ὁ διασημότερος ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ σκῶτος Ἄδαμ Σμιθ (Adam Smith, 1723-1793) εἰς τὸ ὀνομαστὸν ἔργον Ἐρευναὶ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλούτου τῶν λαῶν. Ἐδίδασκεν, ὅτι τὸν πλοῦτον παράγει ἡ ἐργασία ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς καί, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ἀφήσωμεν ἕκαστον νὰ ἐργάζεται, ὅπως θέλει. Αἱ ἀνθρώπιναί διατάξεις, αἱ ὁποῖαι σκοποῦν δῆθεν νὰ προστατεύσουν τὸ κοινὸν συμφέρον, φέρουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. «Τὸ ἄτομον ἐργαζόμενον δι' ἴδιον ὄφελος ὁδηγεῖται ὑπὸ ἀοράτου χειρός, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν». Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἐλευθεροσυναγωνισμοῦ.

Τοιοιτοτρόπως τὸν 18ον αἰῶνα, ἀντιθέτως πρὸς τὸ προστατευτικὸν σύστημα τῶν χρόνων τοῦ μερκαντισμοῦ, ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη φιλελευθέρα τάσις ἢ οἰκονομικὸς λιμπεραλισμὸς (liberalismus).

Η ΣΥΝΕΤΗ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑ

Αἱ νέαι περὶ κράτους καὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἰδέαι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἔκαμαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς λαοὺς καὶ δὲν ἄφησαν ἀσυγκινήτους καὶ τοὺς ἡγεμόνας.

Οἱ κυβερνηταὶ ἐπρόσεξαν τὰς νέας ἰδέας ἢ ἀπὸ συμπάθειαν ἢ ἀπὸ συμφέρον. Νεαροὶ πρίγκιπες ἰδίως ἐφάνησαν εὐαίσθητοι εἰς τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἀντιλήψεις. Ἄλλοι, διὰ νὰ μὴ φανοῦν καθυστερημένοι, ἤκουσαν καὶ ἐπροστάτευσαν τοὺς φιλοσόφους. Ἄλλοι πάλιν, ἀπὸ ἀντίθεσιν εἰς τὸν ἀντιδραστικὸν καὶ δεσποτικὸν προκάτοχόν των, ἠσπασθησαν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς ἀρχὰς αὐτάς. Τὴν νέαν ἀντίληψιν συνώψιζον εἰς τὸ ἀξίωμα ὅτι, «ὁ ἡγεμὼν ἐπλάσθη διὰ τὸν λαὸν ἢ ὅτι τὸ κράτος δὲν εἶναι κτῆμα τοῦ ἡγεμόνος».

Ἀφ' ἑτέρου ἡ βαθεῖα κρίσις, τὴν ὁποίαν διήρχοντο ὅλαι αἱ βασιλεῖαι, καθίστα ἀναγκαίαν τὴν μεταρρύθμισιν. Πολυτελής αὐλή, εὐ-

νοούμεναι, γραφειοκρατία κτλ. κατέστρεφον οἰκονομικῶς τὰ κράτη. Πολλοὶ ἡγεμόνες λοιπὸν ἤλπιζον νὰ αὐξήσουν τοὺς πόρους των μὲ τὴν μεταρρύθμισιν, τὴν καταπολέμησιν τῶν καταχρήσεων καὶ τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων.

Τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς ὠνόμασαν *συνετοὺς ἢ φωτισμένους δεσπότης* καὶ τὸ σύστημα *συνετὴν ἢ φωτισμένην δεσποτείαν* (*despotisme éclairé*).

Οἱ διάφοροι ἡγεμόνες ἀντελήφθησαν διαφόρως τὴν μεταρρύθμισιν. Ὅλοι ὅμως ἤθελον νὰ ἐφαρμόσουν αὐτὴν χωρὶς νὰ βλάψουν τὴν ἐξουσίαν των. Συνήθως τὴν μετεχειρίσθησαν, διὰ νὰ αὐξήσουν αὐτήν.

Καὶ ἂν εἰλικρινῶς ἐφρόντιζον διὰ τὸ καλὸν τῶν ὑπηκόων των, ἤθελον νὰ πράξουν τοῦτο χωρὶς τὴν συνεργασίαν αὐτῶν. « Ὅλα διὰ τὸν λαὸν καὶ οὐδὲν διὰ τοῦ λαοῦ », ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ Φρειδερίκου Μεγάλου τῆς Πρωσσίας. Ἐνθαρρύνουν τὴν γεωργίαν, καταργοῦν τελωνεῖα, κατασκευάζουν δρόμους, διώρυγας, λιμένας, φροντίζουν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, καταργοῦν ἢ περιορίζουν τὴν δουλοπαροικίαν, μετριάζουν τὰς σκληρὰς ποινάς. Ἀποφεύγουν ὅμως κάθε πολιτικὸν νεωτερισμὸν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Η ΜΕΣΗ ΕΥΡΩΠΗ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῆς μέσης καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐπροχώρησε βραδύτερον. Τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γερμανία, Αὐστρία, Πολωνία, Ρωσία εἶναι ἀκόμη κράτη ἀγροτικά μὲ χαλαρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως δημιουργοῦν βιομηχανίαν καὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἀπολυταρχίαν.

Ἡ Γερμανία ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη καὶ ἡ τάσις τῶν ἡγεμόνων τῆς νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἐξασθενεῖ τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ Ἀψβούργοι ὅμως τῆς Αὐστρίας ἀποκτοῦν μεγάλην ἰσχὺν εἰς τὰς χώρας τοῦ στέμματος καὶ διὰ τῶν ἐπιτυχῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἀναπτύσσουν τὸ κράτος των εἰς μεγάλην δύναμιν. Παραλλήλως ὅμως ἀναπτύσσεται ἡ Πρωσία εἰς ἀξιόλογον συγκεντρωμένον στρατιωτικὸν κράτος καὶ ἀντίπαλον τῆς Αὐστρίας. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται τὸν 18ον αἰῶνα ἡ γερμανικὴ δυναρχία.

Ι. Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ἡ Γερμανία τὸν 18ον αἰῶνα εἰς τὸ σύνολον μένει ἀγροτικὴ ἀραιῶς κατωκημένη, πτωχὴ καὶ διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη.

Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ καθολικισμὸς καὶ νὰ ἐνωθῇ ἡ χώρα ὑπὸ μίαν διοίκησιν. Ἀντιθέτως, τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐγέννησαν τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν. Εἰς πολλὰ κράτη τὰ δύο δόγματα συζοῦν, ἄλλα, ὅπως τὸ Βρανδεμβούργον, εἶναι προτεσταντικά καὶ ἄλλα, ὅπως ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βαυαρία, καθολικά.

Οἱ ἡγεμόνες, ἀκολουθοῦντες τὸ γενικὸν παράδειγμα, εἰσήγαγον τὴν ἀπολυταρχίαν, κατήργησαν τὰ δικαιώματα ἀντιπροσωπειῶν καὶ ἐπέβαλον τὸν μερκαντισμὸν εἰς τὴν γεννωμένην βιομηχανίαν.

Οἱ εὐγενεῖς ἀποζημιώνονται διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πολιτικῆς των δυνάμεως προτιμώμενοι εἰς τὰς θέσεις τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἐνῶ ἡ ἀναπτυσσομένη καὶ πλουτίζουσα εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν κρατῶν ἀστική τάξις εἶναι ὁ φορεὺς τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ἡ Βεστφαλικὴ Εἰρήνη (1648) καθιέρωσε τὴν πολιτικὴν διάσπασιν τῆς Γερμανίας καὶ τὸν οὐσιαστικὸν ἔξαφανισμόν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸ προσωπικόν των συμφέρον οἱ ἡγεμόνες δὲν θέλουν νὰ εἶναι ἀπλοῖ ἀκόλουθοι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δὲν διστάζουν νὰ συνασπισθοῦν ἐναντίον του. Τὸ 1785 ὁ Φρειδερίκος Β΄ τῆς Πρωσίας σχηματίζει τὴν λεγομένην Ὁμοσπονδίαν τῶν ἡγεμόνων ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ ὑπερασπίσουν «τὰ γερμανικὰ δικαιώματα», εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως, διὰ νὰ περισώσουν τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς ἡ Συνθήκη τῆς Βεστφαλίας. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε καταστήσει σκιά.

ΟΙ ΗΓΕΜΟΝΕΣ

Ἡ Γερμανία εἶναι διηρημένη εἰς μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν, κυβερνωμένων ἀπὸ πολυμελεῖς ἡγεμονικοὺς οἴκους μὲ τοὺς ποικιλωτάτους τίτλους των. Οἱ ἡγεμόνες θέτουν τὰ ἀτομικά των συμφέροντα ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ, ἔχουν διαρκῶς ἔδαφικὰ ζητήματα πρὸς ἀλλήλους, σπαταλοῦν εἰς πολυτελεῖς αὐλὰς καὶ ματαιοδοξίας καὶ δίδουν ἀφορμὴν εἰς ξένας ἐπεμβάσεις. Ὁ πόλεμος τοῦ 1740-1763 ὑπῆρξε καταστρεπτικὸς καὶ διὰ τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς Γερμανίας.

Ἡ κακὴ κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν ἔπεισε πολλοὺς ἡγεμόνας νὰ εἰσαγάγουν μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν διοίκησιν, κατέστειλαν τὰς καταχρήσεις καὶ κατήργησαν τὰ προνόμια. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γάλλων φιλοσόφων καὶ οἰκονομολόγων πολλοὶ ἡγεμόνες εἰργάσθησαν ὡς προοδευτικοὶ ἄρχοντες. Εἰς τὴν μαρκιωνίαν τῆς Βάδης, εἰς τὸ δουκάτον τοῦ Σάξ - Βάϊμαρ, εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βαυαρίαν, οἱ ἡγεμόνες ἐπροστάτευσαν τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐτακτοποίησαν τὰ οἰκονομικά, κατήργησαν τὰς βαναύσους ποινάς, καθιέρωσαν θρησκευτικὴν ἀνοχὴν καὶ ἐσχεδίασαν ἢ ἐδημοσίευσαν δικαστικοὺς ἢ διοικητικοὺς κώδικας.

Τὰ μεγαλύτερα γερμανικά κράτη τοῦ 18ου αἰῶνος ἦσαν τὸ Ἀννόβερον, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Βαυαρία. Κυρίως ὅμως δύο ἐξ αὐτῶν, τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων (Αὐστρία) καὶ τὸ κράτος τῶν Χοεντζόλλερν (Πρωσσία), ἦσαν μεγάλαι δυνάμεις.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἰδίως ἐσημειώθη ἀξιόλογος πνευματικὴ κίνησις εἰς τὰ γερμανικά κράτη. Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἐπεβλήθη ἀρχικῶς ἐκ τῶν ἄνω διὰ τῶν πανεπιστημίων, τὰ ὁποῖα οἱ ἡγεμόνες ἰδρυσαν εἰς τὰς ἑδρας των. Παρὰ τὰ πάλαια πανεπιστήμια ἰδρύθησαν νέα προοδευτικώτερα, ὅπως τῆς Βιέννης, Δεϊψίνας, Χάλλης, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἐδίδασκον μόνον θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ νομικήν, ἱστορίαν, φιλολογίαν καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας.

Πολλὰ ἀπὸ τὰς ἑδρας τῶν ἡγεμονιῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς πλουσίας καὶ πολυανθρώπους πόλεις. Οἱ ἡγεμόνες ἔκτισαν εἰς αὐτὰς ἀνάκτορα κατ' ἀπομίμησιν τῶν Βερσαλλιῶν καὶ εἰσήγαγον τὴν ἐπίπλωσιν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἡ τάξις τῶν εὐπόρων, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἡγεμονιῶν καὶ εἰς τὰς ἐλευθέρους πόλεις, ἀνεπτύχθη διανοητικῶς καὶ ἐκαλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἡ πολιτικὴ διαίρεσις ἦτο πλεονέκτημα, διότι εἶχεν ἡ Γερμανία πολλὰς πρωτεύουσας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κέντρα πνευματικά, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς Γαλλίας συνεκεντρῶνετο μόνον εἰς τοὺς Παρισίους.

Κατ' ἀρχὰς ἡ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀφυπνίσθη ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, οἱ γερμανοὶ λόγιοι κατεπολέμησαν τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν ἐθνικὴν των γλῶσσαν. Ἡ γερμανικὴ ἐπεβλήθη μετὰ μακρὸν ἀγῶνα καὶ κατὰ τῆς καθιερωμένης λατινικῆς, ἡ ὁποία ὅμως ἐξηκολούθησε νὰ γράφεται καθ' ὅλον τὸν 18ον αἰῶνα.

II. Η ΑΥΣΤΡΙΑ

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΕΙΣ ΜΕΓΑΛΗΝ ΔΥΝΑΜΙΝ

Οἱ Ἀψβούργοι τῆς Βιέννης ἐξηκολούθουν νὰ φέρουν τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὁ ὁποῖος ἔγινε κληρονομικὸς εἰς τὴν οἰκογένειάν των χωρὶς νὰ ἔχη οὐσιαστικὴν σημασίαν.

Ἀλλὰ ἡ συμπαγὴς κτῆσις τῶν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως ἀύξηθεῖσα σημαντικῶς διὰ τῶν νικῶν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης (1714) ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποκτήσουν μεγάλην ἰσχύν. Διὰ τῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἡ Αὐστρία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ὀνομάζουσαν Αὐστρίαν τὸ σύνολον τῶν κτήσεων τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν αὐτοκράτορα. Αἱ κτήσεις αὗται ἐκτὸς τῶν παλαιῶν χωρῶν τοῦ στέμματος, τοῦ δουκάτου τῆς Αὐστρίας, Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιολίας, περιελάμβανον τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Τρανσυλβανίαν, πρὸς τούτοις τὰς νέας κτήσεις, τὸ Μιλᾶνον, τὴν Νεάπολιν, Σαρδηνίαν καὶ Βέλγιον.

Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἦτο μεγάλη μοναρχία τὸν 18ον αἰῶνα καὶ ἔπαιξε σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Κατὰ τὴν σύνθεσιν ὅμως ἦτο κράτος καθολικόν, ἀποτελούμενον ἀπὸ Γερμανούς, Τσέχους, Οὐγγρούς, Σέρβους, Ρουμάνους, Φλαμανδούς, Ἰταλούς, Γάλλους. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀπετέλουν ἰδιαιτέρα κράτη, τὰ ὅποια συνήνωνε τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Εἶχον ἴδιαν πρωτεύουσαν, ἴδιαν διοίκησιν καὶ ἴδιαν βουλήν εὐγενῶν, συνήθως δίαιταν καλουμένην. Ἡ Βοημία καὶ ἡ Οὐγγαρία μάλιστα εἶχον καὶ ἰδίους καταστατικούς χάρτας.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ

Τοιοῦτο συγκρότημα ὅμως δὲν ἦτο στερεὸν καὶ ἡ ἐξάπλωσις ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὸ κράτος. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας εἶχον πολλὰς προστριβὰς εἰς τὸ ἔσωτερικὸν καὶ ζητήματα μὲ τοὺς πολυαρίθμους γείτονάς των. Διὰ νὰ συγκρατήσουν τὰ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα τῆς μοναρχίας καὶ τὰς βλέψεις τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἔπρεπε νὰ διατηροῦν ἰσχυρὸν στρατόν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ἠπείλησε τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους.

Ὁ αὐτοκράτωρ **Κάρολος ΣΤ'** (1711 - 1740), υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Α' καὶ διάδοχος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ Α' (1705 - 1711), ἀνεμείχθη εἰς τὰ θορυβώδη γεγονότα τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνος. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἀρπάσῃ τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας ἀπὸ τὸν Φίλιππον Ε' (πόλεμος διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας). Ἀναπτρωθεὶς ἀπὸ τὰς

ἐπιτυχίας τῆς συνθήκης τοῦ Οὐτρέχτης ὠνειρεύθη τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς αὐτοκρατορίας Καρόλου Ε΄. Εὐτυχήσας εἰς τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Τούρκους (εἰρήνη Πασάρεβιτς, 1718) ἐσχεδίασε νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰ Βαλκάνια. Διὰ τὴν διπλὴν αὐτὴν φιλοδοξίαν ἐξήντησε πόρους καὶ στρατεύματα καὶ ἀκόμη περισσότερον ἐξησθένισε τὸ κράτος του διὰ προσωπικὰς ἐπιδιώξεις.

Ὁ Κάρολος μὴ ἔχων ἄρρενα γόνον ἤθελε νὰ ἀφήσῃ διάδοχον τὴν θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν. Κατὰ τινὰ ὅμως διάταξιν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου (1703) ὁ θρόνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου περιήρχετο εἰς τὰς θυγατέρας τοῦ ἐπίσης χωρὶς ἄρρενα γόνου ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ Α΄. Ὁ Κάρολος διὰ προάξεως, ἢ ὅποια ὠνομάσθη *Pragmatica Sanctio* (1713) καὶ ἔγινεν ὀνομαστή εἰς τὴν ἱστορίαν, ὥριζε μαζὶ μὲ τὸ δικαίωμα τῆς γυναικείας διαδοχῆς διάδοχόν του τὴν ἰδικὴν του θυγατέρα Μαρίαν Θηρεσίαν. Δι' ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν, παραχωρήσεων καὶ ὑποσχέσεων, κατώρθωσεν ἢ προᾶξις νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους καὶ τοὺς ξένους ἡγεμόνας. Ὄταν ὅμως ἀπέθανε, κανεὶς δὲν ἐσεβάσθη τὴν συνθήκην, διότι εἶχε παραλείψει νὰ στηρίξῃ αὐτὴν ἐπὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ, ὅπως συνεβούλευσεν αὐτὸν ὁ προῖγκιψ Εὐγένιος.

Ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς ὀκταετῆ πόλεμον, κατὰ τὸν ὅποιον συνησπίσθησαν ἐναντίον της οἱ μεγαλύτεραι ἡπειρωτικαὶ δυνάμεις, Πρωσσία, Γαλλία, Ἰσπανία. Ὄταν λοιπὸν ἀπεσοβήθη ὁ κίνδυνος, ἔγινε ζωηρῶς αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ κράτους καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας, ὅπως εἰς ἄλλα κράτη.

ΜΑΡΙΑ ΘΗΡΕΣΙΑ (1740 - 1780)

Λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν εἰκοσιτριῶν ἐτῶν ἐν μέσῳ φοβερῶν ἀνωμαλιῶν ἢ κόρη Καρόλου ΣΤ' ἔδειξεν ἐνεργητικότητα, ἀνδρικὸν θάρρος καὶ πρωτοβουλίαν. Ἡ Μαρία εἶχεν ἀνατραφῆ διὰ νὰ κυβερνήσῃ. Ἀπὸ τὸ 18^{ον} ἔτος παρευρίσκετο εἰς τὰ συμβούλια καὶ ἀπέδειξε διαυγῆ ἀντίληψιν, εὐθυκρισίαν καὶ πρακτικὸν πνεῦμα. Εἰλικρινῆς καὶ τολμηρά, ἀφελῆς καὶ εὐθύμος, ἔγινε παροιμιώδης διὰ τὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς ὑπηκόους της. Ἀντελήφθη εὐσυνειδήτως «τὸ ἔργον τοῦ βασιλέως» καὶ εἰργάσθη μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Ἠγάπα ἐξαιρετικῶς τὸν στρατόν, τὸν ὅποιον ἐσυνήθιζε νὰ ἐπιθεωρῇ ἔφιππος. Οὐδέποτε ἐσκέφθη περὶ φιλοσοφίας καὶ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἠγάπα ὅμως

τὴν μουσικὴν καὶ τοὺς χορούς. Ἐπ' αὐτῆς ἡ Βιέννη ἔλαβε τὴν ὀνομασίην φαιδρότητα καὶ λάμπριν.

Ἡ Μαρία, βοηθουμένη ἀπὸ τὸν υἱὸν τῆς Ἰωσήφ, ἐπεχείρησε νὰ μεταρρυθμίση τὸ κράτος, νὰ ἐπιβάλλῃ ὁμοίμορφον διοίκησιν καὶ νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς τῆς. Ἐπροχώρησεν ὁμως μεθοδικὰ καὶ μὲ προσοχὴν, διὰ νὰ μὴ προσκρούσῃ εἰς τὰ αἰσθήματα τῶν ποικίλων λαῶν τοῦ κράτους τῆς. Ἐκυβέρνησε μόνη μὲ ὀλίγους συμβούλους καὶ ὡς προϋπόθεσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ κράτους τῆς εἶχε τὸν στρατόν. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισε νὰ διατηρῇ ἀξιόλογον καὶ ἀξιόμαχον στρατιωτικὴν δύναμιν. Τοιοῦτοτρόπως κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸ κράτος τῆς αὐστηρῶς συγκεντρωμένον ἔκτος τῆς Οὐγγαρίας, ἡ ὁποία διετήρησε τὴν αὐτόνομον ἀριστοκρατικὴν διοίκησιν καὶ δίκαιάν τῆς.

Μαρία Θηρεσία.

Ἀποτέλεσμα τῆς δεξιᾶς αὐτῆς πολιτικῆς ἦτο ἡ ὀργάνωσις τῆς μοναρχίας εἰς κράτος γερμανικόν, τὸ ὁποῖον ὑπῆκουεν εἰς ἐνιαίαν διοίκησιν, μὲ Βέλγους, Ἰταλοὺς καὶ Οὐγγρούς, προσηλωμένους εἰς αὐτό.

ΙΩΣΗΦ Β' (1780 - 1790)

Ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τῆς Μαρίας Ἰωσήφ Β' ἐπλάτυνε τὸ πρόγραμμα καὶ ἥλλαξε τὴν τακτικὴν τῆς μητρὸς του, τῆς ὁποίας συνεργάτης ἦτο ἀπὸ τοῦ 1765. Ἐξαιρετικὴ καὶ συμπαθὴς μορφή, ἀπλοῦς, συνετός, μὲ ὑψηλὰ φρονήματα, εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου φιλόσοφος καὶ κατ' ἐξοχὴν φιλάνθρωπος ἡγεμὼν, τοῦ ὁποίου ὁ βίος ὑπῆρξε πρότυπον τάξεως καὶ φιλεργίας.

Ὁ Ἰωσήφ ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ συστηματικώτερον τὴν μεταρρυθμίσειν καὶ νὰ συνδυάσῃ αὐτὴν μὲ τὰς νέας ἀντιλήψεις κράτους καὶ διοικήσεως. Εἶχε μελετήσῃ τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τῶν χρόνων

του και ήθελε νά διαρρυθμίση τὸ κράτος του κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅπως ἐδίδασκον οἱ φυσιοκράται καὶ οἱ φιλόσοφοι. Ὅπως ἡ πλειονότης τῶν διανοουμένων τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀπεστρέφετο τὰς συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος, πᾶν τὸ παραδεδομένον καὶ ἱστορικῶς καθιερωμένον. Ἄλλὰ τὸ καθεστῶς τῆς Αὐστρίας ἐστηρίζετο κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς παραδόσεως, ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν, τὰ ὅποια οἱ φιλόσοφοι ὠνόμαζον προλήψεις.

Ὁ Ἰωσήφ κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, διότι ἔφρονει, ὅτι οἱ ἀληθεῖς ἰδιοκτῆται τῆς γῆς εἶναι οἱ γεωργοὶ καὶ ὄχι οἱ φεουδάρχαι, ἐθέσπισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς βιομηχανίας καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου καὶ καθιέρωσε τὴν ἀνεξιθρησκείαν (tolérance). Ἐξεδίωξε τοὺς Ἰησουίτας, διέλυσε πολλὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ μετέτρεψε 2000 μοναστήρια εἰς νοσοκομεῖα, σχολεῖα ἢ ἐργοστάσια καὶ ἐπεχείρησε ριζικωτέραν διοικητικὴν μεταρρύθμισιν, διὰ νά μετασχηματίσῃ τὴν Αὐστρίαν εἰς κράτος συγκεντρωμένον μὲ ὁμοίμορφον διοίκησιν. Ἡ Βιέννη ἔγινεν ἡ μοναδικὴ πρωτεύουσα, τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον τῆς Πράγας, μέτεβλήθη εἰς στρατῶνα, τὸ στέμμα τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἀφηρέθη ἀπὸ τὴν Βουδαπέστην, κατηργήθησαν τὰ προνόμια τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν εὐγενῶν.

Εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν νεωτερισμῶν του ὁ Ἰωσήφ προσηγήθη τῶν μεταρρυθμιστικῶν θεσμῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἐξεργάγη κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας του. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία δὲν ἦτο τὸ κατάλληλον ἔδαφος διὰ τοιαύτας ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Οἱ Οὐγγροὶ εὐγενεῖς ἐξωργίσθησαν διὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, οἱ Βέλγοι διὰ τοὺς θρησκευτικὸς νεωτερισμούς. Αἱ διατάξεις περὶ ἀνεξιθρησκείας προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ μισαλλοδοξίαν τοῦ ὄχλου, ἐνῶ ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τὰς ἐθνότητας. Οἱ Βέλγοι ἐπανεστάτησαν, ἐκήρυξαν ἔκπτωτον τὸν Ἰωσήφ καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν.

Ὁ Ἰωσήφ εἶδε νά καταρρέῃ ἡ προσπάθειά του καὶ ἀπέθανε πλήρης πικρίας παρὰ τὸν Δούναβιν, ὅπου ἐπολέμει κατὰ τῶν Τούρκων ὄνειρευόμενος νά καταλύσῃ τὸ κράτος τοῦ σουλιάνου καὶ νά ἐλευθερώσῃ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχός του **Λεοπόλδος Β'** (1790-1792)

ἔσπευσε νὰ ἀνακαλέσῃ σχεδὸν ὅλας τὰς διατάξεις του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γαλήνην τοῦ κράτους. Αἱ μεταρρυθμίσεις ὅμως τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ δὲν ἀπέτυχον εἰς τὸ σύνολον, διότι κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν κράτος συγκεντρωμένον, γερμανικὸν εἰς τὴν ὀργάνωσιν, στρατιωτικὸν πρὸ παντός, καὶ οἰκονομικῶς ἀκμαῖον, ὥστε νὰ δυνηθῆ νὰ ζήσῃ ἐπὶ ἓνα αἰῶνα καὶ πλέον ἀκόμη. Τὸ 1789, ὅταν ἤρχιζεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ νέα περίοδος πολέμων, ἡ Αὐστρία ἦτο εἰς καλύτεραν κατάστασιν παρὰ τὸ 1713.

III. Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

Ἡ Πρωσσία ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀσήμαντος ἡγεμονία. Ὁ πυρὴν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνεπτύχθη, εἶναι ἡ μαρκιωνία τοῦ Βρανδεμβούργου (Brandenburg) κειμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἐλβε καὶ Ὀδερ. Ὁλη ἡ χώρα ἀνατολικῶς τοῦ Ἐλβε κατωκεῖτο ἀπὸ Σλάβους, οἱ ὁποῖοι ἐξεγερμανίσθησαν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν, οἱ Γερμανοὶ διὰ μακρῶν πολέμων ἵδρυσαν μικρὰς ἡγεμονίας ἐκκλησιαστικὰς ἢ ἀκριτικὰς (Mark). Τὸν 14^{ον} αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦ Βρανδεμβούργου τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος καὶ τὸν 15^{ον} αἰῶνα ἐδώρησε τὸ Βρανδεμβούργον εἰς τὸν οἶκον τῶν Χοεντζόλλερν (Hohenzollern). Τοιοῦτοτρόπως ὁ οἶκος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχικῶς νοτιογερμανικὸς (Νυρεμβέργη), μετεφυτεύθη εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν, ὅπου τὸν ἀνέμενεν ἔνδοξον μέλλον.

Κατὰ τὸς ἀρχὰς τοῦ 17^{ου} αἰῶνος οἱ Χοεντζόλλερν τοῦ Βρανδεμβούργου ἀπέκτησαν ἐκ κληρονομίας μικρὰν κτῆσιν ἐπὶ τοῦ Ρήνου, τὸ δουκάτον Κλέβ, καθὼς καὶ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας, τὴν σημερινὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, ἡ ὁποία διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πολωνίας.

Μόνον αἱ δυτικαὶ κτήσεις τῶν Χοεντζόλλερν ἦσαν σχετικῶς ἀνεπτυγμέναι, διότι ἐκεῖ ὑπῆρχον ὅπωςδῆποτε πόλεις ὅμοιαι μὲ τὰς ὀλλανδικὰς, ἐνῶ αἱ κτήσεις αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἐλβε, ἦσαν τότε εὐρεῖα πεδιάς ἀμμώδης καὶ ἄγονος, διακοπτομένη ἀπὸ δάση καὶ ἔλη, καὶ ἐλάχιστα ἀνεπτυγμέναι. Πόλεις σχεδὸν δὲν ὑπῆρ-